

Aanpak afstoten deel van de binnenkunstcollectie gemeente Amstelveen

Inleiding	2
1. Vervreemdingsprocedure	2
2. Daadwerkelijke vervreemding.....	4
Bijlage 1 Definitie en vervreemdingsprocedure	5
Bijlage 2 Overzicht van informatie opgenomen in TMS.....	7
Bijlage 3 Begeleidend schrijven beoordeling ABK	8

Inleiding

De afgelopen periode is de gemeentelijke kunstcollectie op orde gebracht. Enerzijds is de collectie geregistreerd in een nieuw collectiebeheersysteem, zijn werken getaxeerd en gerestaureerd. Anderzijds is om beheer en behoud in de toekomst goed te waarborgen het Collectieplan Amstelveen opgesteld. Dit vormt de leidraad voor de keuzes rondom de collectie. Ook zijn hierin de selectiecriteria voor de collectie beschreven.

In het door het college vastgestelde Collectieplan Amstelveen is op advies van de Adviescommissie Beeldende Kunst (hierna ABK) opgenomen dat een deel van de collectie afgestoten wordt omdat:

- Met het creëren van meer samenhang, de resterende kerncollectie als geheel wint aan zeggingskracht.
- Als eigenaar van een kunstcollectie heb je de verantwoordelijkheid de collectie goed te beheren. Dit kost geld en uren, hoe kleiner de collectie hoe beheersbaarder de collectie is in zorg en financiële verplichting.

Het afstoten van een deel van de collectie zal op lange termijn een besparing opleveren. Op korte termijn zijn er kosten aan verbonden om dit op de juiste manier te laten plaatsvinden.

Het afstoten van een deel van de collectie ook wel vervreemden dient namelijk zorgvuldig en transparant te gebeuren. Dit valt onder de bepalingen van de Erfgoedwet. De Erfgoedwet stelt kaders aan de vervreemdingsprocedure. Hiervoor zijn procedures opgesteld vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De gemeente Amstelveen zal handelen binnen de voorgeschreven kaders en procedures.

Om de werkwijze inzichtelijk en transparant te maken voor belanghebbenden (intern en extern) is de aanpak op papier gezet. Deel 1 bestaat uit de stappen die zijn genomen om te komen tot de lijst met af te stoten werken. Hierin zijn de wettelijke kaders gevolgd. Deel 2 betreft het vervolg, de daadwerkelijke afstoting.

1. Vervreemdingsprocedure

De vervreemdingsprocedure (ook wel afstotingsprocedure) bestaat uit 7 stappen die een gemeente moet doorlopen. In bijlage 1 is een uitgebreide beschrijving van deze stappen opgenomen.

- Stap 1: verzamel de benodigde gegevens van het cultuurgoed*
- Stap 2: bepaal of het cultuurgoed mogelijk beschermwaardig is*
- Stap 3: publiceer voornemen in provinciaal blad of gemeentebblad*
- Stap 4: kijk of er zienswijzen zijn ingediend*
- Stap 5: beoordeel zienswijzen*
- Stap 6: wel of niet vervreemden*
- Stap 7: publiceren van besluit*

Voorafgaand aan de vervreemdingsprocedure zijn een paar acties uitgevoerd die noodzakelijk waren om überhaupt met de procedure te kunnen starten. Het gaat hier om het inzichtelijk maken van de collectie middels een inventarisatie en digitalisering en een (gedeeltelijke) taxatie.

Het verzamelen van de benodigde gegevens is één van de belangrijkste stappen in deze procedure. Dit was een tijdrovende klus. Veel van de gegevens waren niet correct of ontbrekend. Belangrijke informatie voor het vervreemdingsproces zijn naam kunstenaar, informatie over het kunstwerk en de juridische status, of iets in eigendom is of door schenking verkregen.

Een belangrijk onderdeel voor het op orde krijgen van de kunstcollectie was het digitaliseren van de collectie in een eigen databestand: The Museum System (TMS). Een systeem specifiek voor het collectiemanagement. Met het invoeren van de gegevens in TMS is inzichtelijk gemaakt waar de gemeentelijke collectie uit bestaat en welke kunstwerken de gemeente in bezit heeft. Binnen deze stap is direct rekening gehouden met de eisen vanuit de vervreemdingsprocedure stap 1 verzamel de benodigde gegevens van het cultuurgoed. In bijlage 2 is het overzicht opgenomen van de gegevens die zijn verzameld en opgenomen in TMS.

Selectie kunstwerken behouden en vervreemden

Bij het vervreemdingsproces is het uitgangspunt dat de werken die buiten de in het Collectieplan Amstelveen beschreven selectiecriteria vallen en of onherstelbaar beschadigd¹ zijn zullen worden vervreemd.

De kunstenaar en kunstwerken zijn aan de hand van de in het Collectieplan Amstelveen vastgestelde selectiecriteria getoetst. In totaal zijn ruim 782 werken beoordeeld. Ook de werken die door schenking zijn verkregen zijn beoordeeld. De bijzondere deelcollecties te weten, Topografische Atlas, Porseleïncollectie en de Historische collectie (allen opgenomen in TMS) zijn niet meegenomen in de beoordeling. Wel kan een werk uit bijvoorbeeld de Topografische Atlas onherstelbaar beschadigd zijn en daarom worden voorgelegd voor afstoting.

Onderdeel van de kunstcollectie zijn twee schenkingen bestaande uit meerdere kunstwerken. De schenking van werken van Schaap en Schäperkötter. Deze schenkingen zijn meegenomen in de beoordeling. Conform de selectiecriteria is hier sprake van oververtegenwoordiging van bepaalde kunstenaars en de ABK heeft advies uitgebracht over de selectie van werken om af te stoten. Daar het schenkingen betreft kunnen deze werken niet zonder meer worden afgestoten. Daarvoor dient gekeken te worden naar bestaande afspraken dan wel afgestemd te worden met de schenker. Indien de geldende procedure is afgerond kan tot afstoting worden overgegaan.

De selectiecriteria voor behouden, verwerven en ontzamelen van beeldende kunst zijn:

- 1) *het werk is op enigerlei wijze aan de historie en ontwikkeling van Amstelveen verbonden en*
- 2) *representatief voor het Amstelveense kunstklimaat het is door professionele Amstelveense kunstenaars, van herkomst of woonachtig, vervaardigd.*
- 3) *het past binnen het geheel van de collectie, het versterkt de (diversiteit van de) collectie en vertelt het verhaal van het ontstaan van de collectie.*
- 4) *het vertegenwoordigt een grote economische of cultuurhistorische waarde en is onvervangbaar.*
- 5) *het dient van hoge kwaliteit te zijn, blijkend uit de zeggingskracht van het werk, de mate waarin het werk aansluit bij de eigentijdse ontwikkelingen in de beeldende kunst en het persoonlijk handschrift van de kunstenaar.*
- 6) *het werk dient functioneel in de collectie te passen, waarbij gedacht kan worden aan plaatsbaarheid, het behouden van het werk (onderhoud / ruimte in depot), de fysieke kwaliteit van het werk en de kosten voor restauratie: het moet kortom te beheren zijn.*

De werken zijn allereerst beoordeeld op selectiecriteria 1 t/m 4. Als een kunstenaar met zijn kunstwerken in belangrijke mate voldoet aan 2 van deze selectiecriteria voldoet, komt de kunstenaar met zijn werk in aanmerking om te behouden. Na deze eerste beoordeling is op kunstwerk niveau gekeken naar de werken die in de eerste fase in aanmerking kwamen om te behouden. Daarbij is gekeken naar de criteria 5 en 6 respectievelijk kwaliteit en functionaliteit. Werken die onder de maat zijn wat betreft kwaliteit of werken die bijvoorbeeld door hun formaat of kwetsbaarheid niet plaatsbaar zijn (functionele criteria) kunnen daardoor afgestoten worden. Belangrijk is hierbij de afweging of het wenselijk is om door afstoting op basis van kwaliteit of functionaliteit, mogelijk een kunstenaar niet meer vertegenwoordigd te laten zijn in de collectie terwijl die als kunstenaar wel behoudenswaardig is. De criteria kwaliteit en functionaliteit zijn ook gebruikt bij het selecteren van werken om af te stoten van kunstenaars die door een grote hoeveelheid aan werken oververtegenwoordigd zijn in de collectie. Oververtegenwoordiging brengt een collectie uit balans. Een beschrijving van de werkwijze van de ABK is beschreven in bijlage 3.

De externe projectleider kunstcollectie voerde de beoordelingen uit en gaf een voorlopig advies op basis van de selectiecriteria. De ABK beoordeelde dit voorlopige advies en kwam tot een advies. Bij het opstellen van het voorlopig advies van af te stoten werken is er rekening mee gehouden dat er geen cultuuroggoederen met een beschermwaardige status afgestoten worden. Ook dit advies werd gecontroleerd door de ABK. Mocht er, vanuit de ABK, sprake zijn geweest van twijfel bij werken die eventueel beschermwaardig zouden kunnen zijn, dan had de gemeente voor deze werken contact opgenomen met Toetsingscommissie Beschermwaardigheid die is ondergebracht bij het Museumregister.

¹ Kunstwerk is in dermate slechte conditie zijn of beschadigd dat restauratie niet meer mogelijk is of dat de kosten van de restauratie dermate hoog zijn dat het niet in verhouding is tot de waarde van het kunstwerk.

De adviezen van de ABK zijn vertaald naar een lijst af te stoten werken. Deze lijst is door twee onafhankelijke taxateurs bekeken om te kijken of de gemaakte keuzes nog vraagtekens oproepen. Dat bleek niet het geval. Ook is van de af te stoten werken de waarde in het economisch verkeer getaxeerd om te kunnen bepalen hoe de werken af te stoten. De af te stoten werken hebben een gezamenlijke waarde van ongeveer € 55.000,=. De lijst wordt aan het college voorgelegd die een voorlopig besluit neemt, waarna bij een positief besluit de zienswijzeprocedure ingaat. Nadat deze procedure is doorlopen, zal het besluit bekend worden gemaakt en kan de afstotingsprocedure van start gaan.

2. Daadwerkelijke vervreemding

Het is conform de richtlijn vanuit het ministerie niet noodzakelijk om kunstenaars vooraf op de hoogte te stellen van het voornemen tot afstoting van hun werk(en). Het voornemen tot afstoten dient bekendgemaakt te worden via Amstelveens Nieuwsblad. Daarbij zal worden verwezen naar de lijst met werken die de gemeente voornemens is om af te stoten. Voor de publicatie zal het Model vervreemding worden gebruikt van de Vereniging Nederlandse Gemeenten en het Interprovinciaal Overleg. Van een aantal kunstenaars stoten wij relatief veel werk af. Deze kunstenaars zullen voor verkoop benaderd worden en de mogelijkheid krijgen hun werk terug te kopen.

De wens bestaat om de Amstelveense musea te betrekken bij de gemeentelijke kunstcollectie in het behoud en beheer. Als je musea een rol wil gaan geven bij de gemeentelijke kunstcollectie, dan is het ook van belang om hen een rol te geven in de afstoting. Ook biedt dit de mogelijkheid de af te stoten werken zichtbaar te maken voor een breed publiek. In dit kader wordt de lijst met af te stoten werken voordat het daadwerkelijke afstotingsproces van start gaat aan hen voorgelegd. Indien er werken zijn die zij in collectie willen nemen, dan schenkt de gemeente deze onder voorwaarde dat de werken niet verkocht worden en bij faillissement of overgang in een andere stichting de werken terug naar de gemeente komen.

Het algemene uitgangspunt is om inwoners en maatschappelijke organisaties de mogelijkheid te geven om werken aan te kopen. Werken uit het depot worden daarmee weer zichtbaar voor inwoners. Voor het daadwerkelijk afstoten zijn er verschillende scenario's. In grote lijnen lijken de volgende opties het meest haalbaar:

- Een live-event waarbij inwoners, maatschappelijke instellingen en personeel mogelijkheid krijgen werken aan te kopen;
- Een online veiling gericht op met name inwoners, maatschappelijke instellingen en personeel.

Op basis hiervan is bij twee partijen een offerte opgevraagd. De geschatte opbrengst wordt wat hoger ingeschat bij een live-event en dit leent zich ook goed om aandacht te vestigen op kunst en cultuur. Daarbij zal een externe partij zorgdragen voor vervoer, promotie, klaarzetten, prijsstelling en afhandeling van de financiën. Bij voorkeur vindt het evenement plaats binnen een locatie die onderdeel vormt van het culturele veld. Werken die niet bij dit live-event verkocht worden zullen per veiling op internet worden verkocht. Andere opties zoals schenking aan maatschappelijke instellingen is gezien de hoeveelheid werken erg tijdsintensief. Dit zal meer kosten meebrengen zonder dat er opbrengsten tegenover staan.

In totaal zijn 471 werken beoogd om af te stoten (inclusief 86 schenkingen). Daarmee resteert een collectie van 279 werken plus de werken die buiten de beoordelingsronde vallen namelijk 143 werken binnen de deelcollectie Topografische Atlas en 116 binnen de deelcollectie Amstelporselein. Nu er duidelijkheid bestaat over de te behouden binnenkunstcollectie gaan we verder invulling geven aan behoud en beheer in de nabije toekomst. Zo kan er nu gekeken worden naar hoeveel depotruimte er nodig is en hoe verder te gaan met de huur van het tijdelijke depot, zal er een restauratieplan voor de langere termijn opgesteld worden en kan verder gekeken worden hoe beheer en behoud vorm te geven en of de Amstelveense musea hier een rol in kunnen spelen.

Bijlage 1 Definitie en vervreemdingsprocedure

Definitie

De Erfgoedwet spreekt van vervreemding als er sprake is van overdracht van eigendom van een object.² Met andere woorden; het afstoten van je eigendom. De overdracht kan plaatsvinden in de vorm van verkoop of schenking. Bepalend is dat er sprake moet zijn van eigendomsoverdracht. Vernietigen is overigens ook een vorm van vervreemden. Dit doe je bijvoorbeeld wanneer een kunstwerk onherstelbaar beschadigd is. Bij het (langdurig) in bruikleen geven van kunstwerken (bijvoorbeeld aan een museum) is geen sprake van vervreemding.

De Erfgoedwet is een wet die het beheer en behoud van het cultureel erfgoed regelt. De vervreemdingsprocedure heeft betrekking op het afstoten of verkopen van cultureel erfgoed door bijvoorbeeld gemeenten.

De vervreemdingsprocedure volgens de Erfgoedwet bestaat uit verschillende stappen:

Verzamelen van gegevens (Stap 1):

In deze stap worden alle relevante gegevens van het cultuurgoed verzameld. Denk hierbij aan informatie zoals titel/soort object(en), vervaardiger(s), vervaardigingsjaar/periode, plaats van vervaardiging, verwervingsjaar/periode, materiaal, techniek, afmetingen, fysieke staat, en de motivatie voor de vervreemding.

Beschermwaardigheidstoets (Stap 2):

Er wordt beoordeeld of er redelijkerwijs vermoed kan worden dat het cultuurgoed van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis is en of het onvervangbaar en onmisbaar is voor het Nederlandse cultuurbezit. Bij voornemens tot vervreemding aan niet-publiekrechtelijke rechtspersonen (bijvoorbeeld particulieren of commerciële instellingen) wordt advies ingewonnen bij een onafhankelijke commissie over de beschermwaardigheid van het erfgoed.

Publicatie (Stap 3):

Het voornemen tot vervreemding wordt gepubliceerd in het provinciaal blad (voor provincies) of gemeenteblad (voor gemeenten). Hierbij wordt vaak gebruik gemaakt van het Model vervreemding van de Vereniging Nederlandse Gemeenten en het Interprovinciaal Overleg.

Zienswijzen (Stap 4):

Gedurende een periode van 6 weken na publicatie kunnen particulieren en organisaties zienswijzen indienen over het voornemen tot vervreemding.

Beoordeling zienswijzen (Stap 5):

De ontvangen zienswijzen worden beoordeeld, en indien nodig wordt advies ingewonnen bij een onafhankelijke commissie. Het advies is niet bindend, maar wordt vaak wel gevolgd.

Besluitvorming (Stap 6):

Na afloop van de publicatieperiode en eventuele adviesprocedure wordt een definitief besluit genomen over de vervreemding van het cultuurgoed.

Publicatie van het besluit (Stap 7):

Het uiteindelijke besluit wordt gepubliceerd in het provinciaal blad (voor provincies) of gemeenteblad (voor gemeenten). Dit besluit kan worden vernietigd door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

² [Cultureelerfgoed.nl](https://cultureelerfgoed.nl), 2023

Deze procedure waarborgt een zorgvuldige afweging en transparantie bij de vervreemding van cultureel erfgoed, met aandacht voor mogelijke beschermwaardigheid en inspraak van belanghebbenden.

Bijlage 2 Overzicht van informatie opgenomen in TMS

Waar mogelijk is in het registratiesysteem TMS informatie opgenomen over de onderstaande punten. Voor het achterhalen van informatie is gebruik gemaakt van het kunstenaarsdatabase van de Rijksdienst van Kunsthistorische Documentatie, het beschikbare archief, catalogi en gesprekken met diverse betrokkenen.

In het databestand TMS zijn de volgende gegevens geïnventariseerd:

1. Inventarisatienummer
2. Afbeelding van het werk
3. Kunstenaar/ Maker (naam kunstenaar/ vervaardiger)
4. Object naam/ Titel (van het kunstwerk)
5. Datum (jaartal vervaardigingsjaar/ periode)
6. Materiaal en techniek
7. Afmetingenlabel
8. Standplaats (locatie waar het kunstwerk zich bevindt)
9. Status van object (in bezit, vermist, bruikleen)
10. Classificatie van object / afdeling
11. Algemene aandachtspunten (bijv. uitelijst)
12. Met verwerving verbonden personen/ instellingen (bijv. schenkers)
13. Serie (bijv. oplage nummering)
14. Beschrijving
15. Taxatiewaarde (wanneer aanwezig)
16. Verwervingsdatum (wanneer bekend)
17. Fysieke staat (bijvoorbeeld bij schade)
18. Relatie tot Amstelveen
19. Tabel selectiecriteria (criteria kerncollectie, kwaliteit, functionaliteit)
20. Motivatie voor vervreemden

Punten 18, 19 zijn aangevuld in de eerste fase van het selectieproces. Bij punt 20 is de motivatie voor vervreemding vermeld. Deze laatste drie punten zijn aangevuld tijdens het vervreemdingsproces.

Bijlage 3 Begeleidend schrijven beoordeling ABK bij aanvang van het proces

De beoordeling van de af te stoten werken gaat in twee fases. Allereerst wordt gekeken naar de kunstenaar, daarna naar het door de kunstenaar gemaakte kunstwerk(en).

Na toetsing van de selectiecriteria zullen er twee lijsten met kunstenaars komen. De ene lijst met kunstenaars zijn kernwerken, de andere lijst bevat kunstenaars voorgedragen voor afstoting. Tijdens de selectieprocedure kan er ook een lijst met twijfel gevallen ontstaan waar de ABK vanuit hun expertise extra naar moet kijken. Als deze lijst is beoordeeld door de ABK wordt er nog gekeken naar kunstwerk specifieke beoordeling. De depotdochters en werken die onherstelbaar beschadigd zijn zullen dan ook worden meegenomen.

De eerste lijst met namen van de kunstenaars die wel of niet aan de criteria voldoen worden beoordeeld door de ABK-leden individueel. Wijzigingen die de leden voorstellen worden voorzien van motivatie. Alle motivaties voor verschuivingen worden gebundeld voor de bespreking van de lijsten door de ABK. Vanwege de logistieke uitdaging van twee depots beraden we ons nog op de locatie van de vergadering en de mogelijkheden om de werken klaar te zetten voor fysieke beoordeling.

In een gezamenlijke sessie zullen de bevindingen worden besproken. De toegestuurde lijsten van te behouden en te vervreemden werken zullen worden voorzien van een korte introductie en een beschrijving van de gevolgde procedure.

- De commissie bespreekt de lijst met de verschuivingen en komt tot een definitief oordeel.
- De commissie beoordeeld de werken die op verzoek zijn klaar gezet.
- Lijsten te behouden en te vervreemden werken worden definitief gemaakt.

De planning is om fase 1, beoordeling van kunstenaars namen aan de hand van (digitale) lijsten, in februari aan het ABK te zenden gevolgd door een sessie begin maart.

In fase 2 worden de werken individueel bekeken en zullen onherstelbaar beschadigd, depot dochters en oververtegenwoordigde kunstenaars worden voorgesteld voor vervreemden. Deze sessie moet nog worden ingepland in het voorjaar.